

Andreas Hillgruber, **Hitlers Strategie. Politik und Kriegführung 1940—1941.** Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen. Frankfurt am Main 1965. 715 strani — **Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler.** Vertrauliche Aufzeichnungen über Unterredungen mit Vertretern des Auslandes. Hrsg., und erläutert von Andreas Hillgruber, Frankfurt am Main: Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen. Erster Teil: 1939—1941. 1967. 699 strani. Zweiter Teil: 1942—1944. 1970. 568 strani.*

Po številnih raziskavah zlasti zgodovine nacionalno-socialistične dobe je Andreas Hillgruber v letu 1965 objavil monografijo, ki jo je filozofska fakulteta Phillipsove univerze v Marburgu na Lahni sprejela za habilitacijsko nalogo. V njej z veliko akribijo na temelju zelo obsežnih virov in literature obravnava »Hitlerjevo strategijo« v času od poraza Francije maja, junija 1940 do nemškega napada na Sovjetsko zvezo junija 1941, to je »v odločilnem letu druge svetovne vojne«.

V tej študiji Hillgruber izhaja iz pregleda nad političnimi in strateškimi preudarki, ki so jih postavljali nemško vodstvo in tudi Anglija ter Francija v času od nemškega napada na Poljsko 1. septembra 1939 pa do sklenitve premirja med Nemčijo in Francijo 22. junija 1940. V glavnem delu svoje monografije nato za tri časovna razdobja — poletje 1940, jesen 1940 in pomlad 1941 — v okviru vsakokratnih svetovnopoličnih razmer analizira »Hitlerjevo strategijo« (»strategijo« v širšem pomenu te besede, ki zajema vse ideološke, politične, vojaške in gospodarske dejavnike) in sicer tako, da kot izsledek suverene obravnave snovi in oblikovanja misli pride do jasnega izraza z bistvom tudi tvornost. Še prej kot bralec na koncu v različnih prilogah poleg prijetnega seznama virov in literature najde tudi popolni Hitlerjev itinerar za čas od 1. septembra 1939 do 31. decembra 1941, naleti na »sklep«, v katerem Hillgruber s prav tako izbranimi in pretehtanimi izrazi natančno določa zgodovinski kraj operacije »Barbarossa«.

V bistvu bi mogli Hillgruberjeve razlage povzeti takole:

Od sredine dvajsetih let je imel Hitler zunanjepolični »program«, ki je bil usmerjen v to, da bi Nemčijo v več etapah postopoma pripeljal do položaja »svetovne sile«. Na poti do tega cilja je bila osvojitve evropskega dela Sovjetske zveze pogoj, katerega nujnost je bila za Hitlerja trdna postavka celo takrat, ko je 23. avgusta 1939 prišlo do sklenitve nemško-sovjetskega »nenapadalnega pakta«.

Veliki osvajalni pohod na vzhod naj bi se začel vsekakor šele takrat, ko bi uspelo razširiti vojnogospodarsko bazo rajha z lokalnimi »bojnimi pohodi« na celini proti vsakokrat samo enemu nasprotniku, in sicer tako, da bi lahko Nemčija izpeljala svoj obrat na vzhod v položaju, ko bi imela svoboden hrbet. Šele ko bi bila celinska baza z zavzetjem evropskega dela Sovjetske zveze »nedostopna za napad«, naj bi — glede na veliko vojno med novo svetovno močjo Nemčijo in »svetovno močjo« ZDA, ki jo je Hitler pričakoval že v naslednji generaciji — segli tudi čez ocean. Veliko Britanijo je Hitler imel v vseh svojih etapah uresničevanja svojega »programa« za »naravnega« zaveznika.

* Oceno navedenih dveh knjig je prispeval Josef Schröder, docent na pedagoški visoki šoli v Bonnu v nemškem jeziku; za našo revijo jo je prevedel dr. Tone Ferenc.

Kljub vsem svarilom je Hitler upal, da se bo Velika Britanija bala vmešati se v spopad proti Poljski, ki se je začel 1. septembra 1939. Ker pa Anglija in Francija nista bili pripravljeni mirno gledati uničenja Poljske, temveč sta 3. septembra 1939 rajhu napovedali vojno, se je Hitler nasproti pričakovanju znašel v popolnoma »obrnjenem« frontnem položaju. V tem prisiljenem položaju se je odločil za ofenzivo na zahodu. Menil pa je vendarle, da bo velik uspeh nad Francijo pripeljal k obratu tudi Veliko Britanijo. Ko je Francija nato po komaj šest tednov trajajočem bojnem pohodu 22. junija 1940 položila orožje, je Hitler veroval v to, da je dosegel strateško izhodiščno bazo, s katere bo mogel »poseči po daljnem cilju na Vzhodu«.

Posledice, ki so se kazale po nemški zmagi nad Francijo, so se iz Hitlerjeve perspektive najprej zdele samo pozitivne. Toda že kmalu je postalo jasno, da je bil Churchill — ki ga je podpiral Roosevelt — odločen nadaljevati vojno. Vsekakor konec septembra 1940 za Hitlerja ni bilo niti najmanjšega dvoma o tem, da so neuspešni vsi poskusj pridobiti Veliko Britanijo pod vtisom francoskega poraza za »poravnavo« pod nemškimi pogoji. Poleg tega je moral Hitler nenehno računati z naraščajočim vojnim angažiranjem ZDA. Da bi dosegel osnovni preobrat vojne, sta bili jeseni 1940 za Hitlerja samo še dve možnosti: ali uresničitev »konceptije o kontinentalnem bloku« ali vojni pohod proti Sovjetski zvezi, ki bi ga bilo mogoče izpeljati kvečjemu šele sredi leta 1941.

»Kontinentalni blok« naj bi kot razširitev »trojnega pakta«, ki so ga 27. septembra 1940 podpisale Nemčija, Italija in Japonska, zajel še nadaljnje države, med njimi predvsem Sovjetsko zvezo. Hitler je upal, da bo z močno politično težo tega »kontinentalnega bloka« od Madrida do Jokohame »nevtraliziral«. ZDA ter Veliko Britanijo vendarle prisilil h kompromisnemu miru. Sicer je k trojnemu paktu še novembra 1940 pristopilo več podonavskih in balkanskih držav: Madžarska, Romunija in Slovaška. Španija in Francija pa sta se vendarle odrekli protibritanski »kontinentalni« konceptiji tako, da se kljub Hitlerjevemu siljenju nista dali potegniti v vojno. Toda uresničitev načrta o »kontinentalnem bloku« je bila še zvezana z nadaljnji pogoji, ki niso bili uresničeni. Tako se je že kmalu pokazalo, da za ustvaritev »kontinentalnega bloka« ni bilo nujno potrebne nemško-japonske interesne skladnosti nasproti ZDA kljub »trojnemu paktu«. In drugega pogoja — nemško-japonskega interesnega soglasja s SZ na škodo Velike Britanije — tudi ni bilo mogoče doseči, kar je bilo popolnoma jasno, ko sta se Hitler in Ribbentrop 12. in 13. septembra 1940 zaman pogajala s sovjetskim ministrskim predsednikom in zunanjim ministrom Molotovom o pristopu SZ k »trojnemu paktu« in o razdelitvi »stečajne mase« še vsekakor nepremagane Anglije. Tako je iz Hitlerjeve perspektive ostala le še ena sama možnost: čimprejšnje razbitje Sovjetske zveze »kot odločilnega pogoja za uveljavitev njegovega položaja sile v Evropi in za zgraditev položaja 'svetovne' sile nasproti združenim anglo-saškimi pomorskimi silam«, prej kot bodo ZDA — najpozneje 1942 — pripravljene na vojno.

Ko je do neke mere še kar realistično ocenjeval splošen vojaški položaj, je Hitler v pozni jeseni 1940 ukazal sestaviti načrt za »bliskovito svetovno vojno« v »vzhodni polovici sveta«, ker je upal, da se bo le na tak način lahko še izkopal iz prisiljenega položaja, v katerega je zašel 3. septembra 1939. Kajti

po Hitlerjevem mnenju vojaška rešitev na vzhodu ni dajala le izgleda, da na ruševinah Sovjetske zveze zgradi »vzhodni imperij«, temveč je kot sredstvo za dosego namena v njej videl tudi možnost za temeljito spremembo zavoženega splošnega vojnega položaja. Po naglem zlomu Sovjetske zveze, ki ga je pričakoval Hitler, bi namreč Japonska lahko začela z graditvijo svojega »velikega prostora« v vzhodni Aziji in na južnem morju, medtem ko bi bile ZDA prisiljene, če ne bi hotele tvegati vojne na dveh oceanih, da se pomirijo z novim redom v Aziji in Evropi, in tudi Angliji ne bi ostalo nič drugega, kakor da preneha z odporom. Osvojitve vzhodnega prostora torej ni bil več samo pravi cilj, ki ga je Hitler zasledoval po zavzetju Francije in po predvideni poravnavi z Veliko Britanijo. Zaradi odpora Anglije po nemškem zavzetju Francije je osvajalni pohod na vzhod sedaj postal za Hitlerja še sredstvo, da bi uspešno končal vojno na zahodu.

Operacija »Barbarosa« pa je bila vendarle samo del koncepcije o »bliskoviti svetovni vojni«. Tako naj bi še jeseni 1941, torej kot priključek na hitro uničenje Sovjetske zveze, začele ogromne daljnoprostorske kleščne operacije proti britanskim pozicijam na Bližnjem vzhodu, in od tam naprej čez Afganistan, ogroziti Indijo kot »srce britanskega imperija«. Poleg tega je Hitler poskušal spodbuditi Japonsko, da bi že maja 1941 prodirala na jug in zavzela Singapur, da bi tako Indijo ogrozili od vzhoda. In končno naj bi med uresničevanjem nemških načrtov na Bližnjem in Srednjem vzhodu izključili tudi Gibraltar, da bi najprej zaprli zahodni vhod v Sredozemlje ter severozahodno Afriko skupaj s španskimi in portugalskimi otoki v Atlantskem oceanu spremenili v trdnjavo za poznejši boj proti ZDA.

Odločnejše pa je bilo vendarle to, da vzhodna rešitev ni imela samo pomembne vloge v okviru improviziranega načrta »bliskovite svetovne vojne«. Po Hitlerjevi »programski« postavitvi cilja je ostal — v načrtu in uresničevanju — rasno-ideološki uničevalni boj proti »židovstvu« in »boljševizmu«.

S tem, da je prenesel vojno od zahoda na vzhod, je Hitler torej izvedel prehod od politično-strateške »taktike« k uresničevanju »načel« svoje rasne ideologije. Ta dvojni aspekt vzhodne vojne od 22. junija 1941 je nedvomno zelo pripomogel k temu, da ni uspelo spremeniti splošnih vojnih razmer z operacijo »Barbarossa« v nemško korist. Nasprotno! Ko so Sovjeti dne 5./6. decembra 1941 v prostoru okrog Moskve začeli svojo veliko zimsko ofenzivo, je bilo splošno znano, da je z operacijo »Barbarossa« spodletel tudi Hitlerjev načrt o »bliskoviti svetovni vojni«. Dne 11. decembra 1941, samo nekaj dni po velikem japonskem napadu na Pearl Harbour, je sicer sledila Hitlerjeva napoved vojne Združenim državam Amerike. Tega koraka pa ne gre jemati za izraz smotrne strategije. Bila je kot »beg naprej« bolj dejanje, ki naj bi zastrlo dejstvo, da je pobuda za velike odločitve že prešla na zavezniško stran.

Tako mnogostransko in temeljito kot Hitlerjevo »strategijo« obravnava Hillgruber v tej knjigi tudi britanska, ameriška, sovjetska, japonska in italijanska hotenja in dejanja; predvsem njihove reakcije na nemške namene in ukrepe. V prizadevanju, da bi vedno prikazal zgodovinski razvoj v celoti, mu je uspelo osvetliti mnogo doslej neznanih vzročnih povezav. Slika, ki jo ustvari, je osvetljena v globino in ozadje. Nasprotno drugim razpravam iz zgodovine druge svetovne vojne niso Hillgruberjeve raziskave o Hitlerjevi »strategiji« kakšne čisto deskriptivne študije. V dveh nadaljnjih publikacijah »Deutsch-

lands Rolle in der Vorgeschichte der Bieden Weltkriege¹ in Kontinuität und Diskontinuität in der deutschen Aussenpolitik von Bismarck bis Hitler² je Hillgruber poleg tega ugotovil »mestno vrednost« tiste »strategije« ki jo je Hitler zasledoval v odločilni fazi vojne, v okviru zunanjepolitičnega razvoja od nemškega cesarstva do »tretjega rajha«.

Podobne, vendar drugačne teže kot »Hitlerjeva strategija« je zbornik dokumentov v dveh zvezkih Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler, v katerem je Hillgruber objavil vseh 167 zapisnikov razgovorov Hitlerja s predstavniki inozemstva v vojnih letih. Te zapisnike je našel v političnem arhivu nemškega zunanjega ministrstva. Prvi zvezek zajema čas od 1. septembra 1939 do 31. decembra 1941 in ima skupno 99 zapisnikov, od katerih jih je 83 že bilo objavljenih v »seriji D (1937—1945)« edicije Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1919 bis 1945, medtem ko je v drugem zvezku, ki zajema čas od 1. januarja 1942 do 31. decembra 1944, skupno 68 zapisnikov, od katerih jih 62 doslej še ni bilo objavljenih.

Kakor kaže prvi zvezek te edicije, je imel Hitler »v uspešni fazi vojne — gledano po zunanosti« razgovore z zastopniki iz okrog 20 držav. Poleg belgijskih, danskih, norveških, švedskih, finskih, sovjetskih, jugoslovanskih ali ameriških predstavnikov je bil tudi »veliki mufti iz Jeruzalema«, medtem ko so njegovi »partnerji pogovorov« v letih 1942 do 1944 prišli le še iz 11 zavezniških ali nevtralnih držav: iz Italije, Japonske, Romunije, Hrvaške, Madžarske in Slovaške, iz Francije, Španije, Bolgarije, Turčije in Indije. Če odštejemo Mussolinija, grofa Ciana in veleposlanika Oshimo, so bili ti »partnerji pogovorov« predstavniki držav drugega ali tretjega reda. To dejstvo nas seveda začudi toliko manj, kolikor bolj so se utrdile politične fronte med silami, potem ko so velike odločitve padle že do decembra 1941. Hkrati pa to dejstvo nikakor ne zmanjšuje množine odnosov, katerih je bil Hitler — kakor izhaja iz prvega zvezka — zmožen nasproti spreminjajočim se »partnerjem pogovorov« v fazi svetovne vojne, ki je bila za njega uspešna. Kajti tako kot »lastnosti njegovih izvajanj« tako so tudi »načini njegovih pogovorov« tudi v zapisnikih iz časa od 1942 do 1944 nenehno v funkcionalni odvisnosti od pomena, ki ga je Hitler pripisoval državi vsakokratnega partnerja pogovorov za dosego svojih namenov. Poleg tega pa se jasno vidi, da so Hitlerjeva izvajanja zgubljala na vsebini v tako veliki meri, ko so se vojne razmere zanj poslabšale; vidi se, kako je Hitler — čimdlje tembolj — z rabulističnim dokazovanjem in dvomljivim navajanjem števil poskušal svoje »partnerje pogovorov« prepričati o tem, kako je nadaljevanje vojne na nemški strani ne le potrebno, temveč da tudi zagotavlja uspeh.

Oba zvezka edicije Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler sta dokumentarno delo, ki je temeljnega pomena za razumevanje Hitlerjeve politike in vodenja vojne. Uporabe te zbirke dokumentov ne olajšuje bistveno samo to, da je pred vsakim zapisnikom »uvodno pojasnilo«, v katerem Hillgruber s skupimi potezami oriše vsakokratne razmere v času pogovora. Kritično izrabo posameznih zapisnikov, ki so včasih dovolj bizarna mešanica iz resnice in neresnice, zagotavlja tudi to, da je Hillgruber priključil zapisnikom aparat s pripombami, ki imajo veliko vsebinsko težo.

¹ Izšlo leta 1967 kot 7. zvezek zbirke Die deutsche Frage in der Welt pri založbi Vandenhoeck & Ruprecht.

² Druga izdaja je izšla leta 1970 pri založbi Droste v Düsseldorfu.

Z drugimi besedami: Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler je izvrstno izdana zbirka dokumentov, ki napravi velik vtis, vir prve vrste, ki bo ostal nepogrešljiv za analize o Hitlerjevem hotenju in delu v času druge svetovne vojne.

Josef Schröder

Karl Stuhlpfarrer, Die Operationszonen »Alpenvorland« und »Adriatisches Küstenland« 1943—1945. Verlag Brüder Hollinek, Wien 1969.

To delo, ki je doktorska disertacija Karla Stuhlpfarrerja na dunajski univerzi in obsega 179 strani, je zanimivo tudi za slovenske, hrvaške in italijanske zgodovinarje. Obravnava namreč dve nemški okupacijski območji na slovenskem, hrvaškem in italijanskem in tudi nemškem (Južna Tirolska) narodnem ozemlju, ki ju je ustanovil Hitler komaj nekaj ur po italijanski kapitulaciji septembra 1943.

Razpravo je avtor razdelil na osem poglavij. V prvem poglavju (str. 11—16) govori o Italiji od začetka druge svetovne vojne do padca fašizma v Italiji, v drugem (str. 17—31) o penetraciji Italije po nemških četah, v tretjem (str. 32—39) o nemški zasedbi Italije, v četrtem (str. 40—43) o ustanovitvi tako imenovane italijanske socialne republike, v petem (str. 44—57) o razdelitvi zasedenega italijanskega ozemlja in položaju operacijskih con v nemškem okupacijskem sistemu, v šestem (str. 58—96) o upravni sestavi in notranjih ukrepih v operacijskih conah, v sedmem (str. 97—108) o zavarovanju operacijskih con pred »Mussolinijevo Italijo«, in v osmem (str. 109—134) o alpski trdnjavi in kapitulaciji. Tem osmim vsebinskim poglavjem je avtor dodal še nekaj dokumentov ter seznam virov in literature.

Ne poznamo sicer natančneje zahtevnosti dunajske univerze glede doktorskih disertacij, morda to delo ustreza njenim pogojem, lahko pa o knjigi povemo, da je precej pomanjkljiva:

1. *Nepoznavanje literature.* Pisec, ki se loti obravnavanja takšnega vprašanja kot sta operacijski coni »Jadransko primorje« in »Predalpske dežele«, bi se moral prej temeljito seznaniti z literaturo dežel, na katerih območju sta bili obe operacijski coni, to je s slovensko, hrvaško in italijansko literaturo. V seznamu literature sicer navaja 52 naslovov knjig, večinoma italijanskih in nemških. Med temi naslovi zasledimo spomine nemških in italijanskih uradnikov in vojakov (Anfuso, Dolfin, Dollmann, Feuerstein, Graziani, Hagen, Kesselring, Moellhausen, Rahn, Rintelen, Roatta, Schmidt, Warlimont itd.) ter nekaj splošnih del o drugi svetovni vojni in Italiji v drugi svetovni vojni. Če velja, da gre dela kot so Bruno Coceani: Mussolini, Hitler, Tito alle porti orientali d'Italia, Cesare Pagnini: Storie e storia della occupazione tedesca uvrščati med spominska dela in torej bolj med vire kot literaturo, potem so npr. knjiga Galliana Fogarja: Sotto l'occupazione nazista delle provincie orientali, članek Carla Schiffrerja: Trieste nazista, objavljen v reviji Trieste novembra in decembra 1958 ter moja razprava Le système d'occupation des nazis en Slovénie, objavljena v zborniku Les systèmes d'occupation en Yougoslavie 1941—1945, edina dela, ki jih Stuhlpfarrer uporablja s tega območja.

Za razpravo, ki se ne omejuje le na vprašanje nastanka operativnih con, temveč na zgodovinski prikaz njune ustanovitve, obstoja in konca, bi Stuhlpfarrer moral poznati tudi druga dela slovenskih, hrvaških in italijanskih piscev